

Mysterijní působení ve 13. století

Rudolf Steiner

** Žák a učitel kolem r. 1200 * Zázitek na hoře a v hlubinách Země: setkání s duchem mládí a s duchem stáří; pochopení náboženského zjevení a ducha v přírodě * Raimundus Lullus - luštění světového Slova * Světlo středověku*

Včera jsem začal hovořit o duchovně-vědeckých snahách z 9. a 10. století po Kristu, a to až do doby, dokud takovéto snahy ještě vážně existovaly; to trvalo vlastně až do konce 18. století, začátku 19. století; a včera jsem se také pokusil říci vám něco o obsahu těchto snah. Dnes bych se chtěl dotknout spíše něčeho historického. Jedná se totiž o to, že prostřednictvím dávných mystérií mohlo v mysterijních školách skutečně docházet (způsobem, jak jsem ho během Vánočního sněmu popsal ve večerních přednáškách) k setkávání lidí - iniciantů a adeptů iniciace - s bohy, že v iniciačních školách do určité míry existovala možnost najít - mohu-li použít onoho pedantského výrazu - oficiální místa, která byla úmyslně co do své lokality zřízena k tomu, aby takové setkání přivodila.

Tato zařízení, odkud vycházely vlastní impulsy všech dávných civilizací, se postupně vytrácela a můžeme říci, že ve své dávné formě už od 4. století po Kristu vlastně neexistovala. Tu a tam tu ještě byly určité pozůstatky, ale v oné přísné dávné formě už neexistovala. Naproti tomu iniciace v podstatě nikdy nepřestala; měnily se ovšem formy, jakými adeпти iniciace nalézali svou cestu. Poukazoval jsem již na to, že ve středověku tomu bylo tak, že porůznu existovali nenároční, ve vši skromnosti žijící lidé, kteří kolem sebe na určitých místech neshromažďovali zrovna oficiální kruhy žáků, ale kteří tak, jak to vyplývalo z karmy lidstva a národa, měli příležitostně své žáky. Jeden takový případ jsem popsal v pojednání o Johannesi Taulerovi ve své *Mystice na úsvitu novodobého duchovního života*. O něm už nemusím dál mluvit. Zato bych se chtěl právě dnes zmínit o jiném případě jako o případě charakteristickém, typickém, o případě, který měl velký vliv, který od 12., 13. století až do století 15. způsobil mnohé z toho, co tu v podobě spirituálních proudů až do 15. století existovalo. Chtěl bych tento případ stručně nastínit.

Tento případ se odehrál v době okolo roku 1200.

V této době existoval skutečně větší počet lidí, mladých lidí, kteří v sobě cítili puzení k vyššímu vědění, ke spojení s duchovním světem, můžeme říci po setkání s bohy. A vzhledem k dobovým poměrům tomu bylo tak, že to často vypadalo skoro jako náhoda, když takový usilující člověk našel svého učitele, což se tenkrát nemohlo dít prostřednictvím knih, nýbrž co se tenkrát mohlo dít jen zcela osobně. Bylo v tom samozřejmě hluboké vedení osudu a jen navenek to vypadalo jako náhoda. O jednom takovém žákovi bych chtěl mluvit.

Tento žák našel prostřednictvím takové zdánlivé náhody na jednom místě střední Evropy učitele. Setkal se se starším mužem, vůči němuž získal záhy pocit, že by ho mohl dovést dál v úsilí, které tvořilo nehlubší puzení jeho duše. A nejprve bych vám chtěl nastínit takřkajíc rozhovor. Samozřejmě že se mezi učitelem a žákem nekonal jen jeden takový rozhovor; já ale shrnu různé rozhovory do jednoho.

Žák řekl učiteli, že usiluje o to, aby mohl nahlížet do duchovního světa, ale že mu připadá, jako by lidská povaha, jaká zkrátka v oné době byla - je to zhruba 12. století, o kterém mluvím - nemohla k duchovním světům proniknout. Člověk by přece, řekl žák, musel v přírodě vidět něco, co je dílem, výtvozem božsko-duchovních bytostí. Z toho, jaké jsou přírodní věci ve svém hlubším smyslu, jak probíhají přírodní děje, by musel poznat, jak za těmito přírodními věcmi a výtvoři stojí působení božsko-duchovních bytostí. Ale je tomu tak, jako by se lidská povaha v současnosti nemohla dostat dál. A to už se to v tom žáku, v tom mladém muži - mám na mysli mladého muže ve věku pětadvacet nebo osmadvacet roků - silně zformovalo do podoby pocitů: současné lidství, fyzické tělo ve svém zvláštním spojení s duší, nemůže proniknout dál, má samo v sobě překážky.

Tu mu učitel pravil, aby ho vyzkoušel: Nu, máš přece oči, máš uši; podívej se svýma očima na věci přírody, poslouchej svýma ušima, co se děje, a prostřednictvím barvy a tónu, v nichž se přece zjevuje duch, musíš ucítit zjevení ducha. - Tu řekl žák: Když použiji své oči, když se podívám do světa, který je barevný, pak mi je, jako by mé oči barvu zadržely, jako by barva v mých očích ustrnula. A když se svýma ušima zaposlouchám do tónů, je to, jako by tóny v mých uších zkostnatěly a jako by ty ustrnulé barvy a zkostnatělé tóny nepropustily mými smysly ducha přírody. - Tu řekl učitel: Pohleď však, existuje přece také zjevení; existuje zjevení náboženského života. Tam ti vyprávějí, jak bohové utvářeli svět, jak do vývoje času vstoupil Kristus a stal se člověkem. Kromě přírody tedy existuje také zjevení. Co ti nemůže dát příroda: což ti to nemůže dát zjevení? - Tu řekl žák: Zjevení promlouvá velmi silně k mému srdci, ale vlastně ho nedokážu uchopit; to, co je venku v přírodě, vlastně nedokážu spojit s tím, co mi říká zjevení. A tak když nerozumím přírodě, když mi příroda nic nezjevuje, nerozumím ani náboženskému zjevení.

Tu řekl učitel: No dobrá, tak jak nyní stojíš ve světě, nebudeš - pokud musíš mluvit takto, pokud je ti u srdce a na duši tak, že musíš takto mluvit - moci porozumět přírodě ani zjevení. Žiješ totiž zkrátka v lidském těle, které je zachváčeno hříchem - takovým způsobem se tenkrát mluvilo - a toto hříchem zachváčené lidské tělo se vlastně nehodí k pozemskému prostředí, v němž žiješ. Pozemské prostředí ti nedává podmínky k tomu, abys své smysly a svou mysl používal tak, abys přírodu a zjevení mohl vidět jako osvětlení, které pochází od bohů. Chceš-li, vyvedu tě z přírody tvého pozemského prostředí, které prostě není přizpůsobeno tvé bytosti, a dám ti příležitost, abys zjevení a přírodě lépe porozuměl.

A tak bylo dohodnuto, kdy měl učitel žáka vést. A on ho nejprve jednoho dne zavedl na vysokou horu, na velmi vysokou horu, z níž obvyklý zemský povrch s jeho stromy, loukami atd. nebylo možné vidět; když žák se svým učitelem stanul nahoře, bylo vidět již jen - jistě to také znáte z hor - dole něco jako mlžné moře, pokrývající obvyklou zemi, a nahoře jako by člověk, přinejmenším v náznaku, symptomaticky unikl pozemskému shonu. Když se člověk podíval, viděl jen světový prostor se svými oblačnými útvary a dole něco jako moře, jako vlnící se moře, sestávající z oblaků; jitřní mlha, jitřní nálada. Učitel mluvil o rozličných věcech. Mluvil o světových dálavách, o kosmických dálkách, o tom, jak dálka, do níž pohled směřuje, ze sebe v noci dává zazářit hvězdám, mluvil o rozličných věcech a mysl žáka se tím zcela oddala zvláštnosti přírodního bytí, do jisté míry jako by se odpoutala od země.

A příprava trvala tak dlouho, dokud tu u žáka skutečně nebylo něco z oné duševní nálady, kterou bychom mohli přirovnat k tomu, že žák měl pocit - a to ne na chvíli, ale delší dobu - jako by všechno, co kdy během svého pozemského života v této inkarnaci na zemi prožil, se mu zdálo. A jak málo mnohotvárné bylo vlastně to, na co se tu díval - vlnící se mlžné moře, moře oblaků, několik málo vrcholů nacházejících se poblíž, světové dálavy, nanejvýš tu a tam s nějakými těmi oblačnými útvary, i když jich také nebylo mnoho, jen na konci - jakkoli chudé na obsah vůči mnohotvárnosti toho, co vždycky mohl

zažívat dole na zemi, to vše bylo, bylo to pro něj přesto jako obsah jeho jasného, bdělého vědomí. A vše, co kdy zažil na zemi, pro něj bylo, jako by to byla vzpomínka na uplynulý sen. Připadal si jako probuzený. A zatímco tedy stále více procítal v této situaci, přistoupil k němu ze skalní rozsedliny, které si předtím nevšiml, mladý jinoch, starý asi deset, jedenáct roků, který na něj udělal zvláštní dojem; ihned totiž v tom jinochovi poznal sám sebe ve svých desíti, jedenácti letech. To co se mu tu zjevilo, byl duch jeho mládí. - A jistě uhádnete, milí přátelé, že v této scéně byl jeden z podnětů, které mě přiměly k tomu, abych v jednom z mysteriálních dramát uvedl postavu Johannesova mládí. Jen motiv je zde; není třeba, abyste mysleli na fotografii. Mysteria nejsou také žádný klíčový román. A on stál proti duchu svého jinošství, proti sobě samému. A byl tu i on, byl tu se svými pětadvaceti až osmadvaceti lety, vedle ducha svého mládí. A mohl se odehrát rozhovor, který vedl učitel, který se však vlastně odehrával mezi žákem a jeho vlastním mladším Já. Takový rozhovor probíhá - můžete to vidět v tom mysteriálním dramatu, ve stylu, na který se v něm dbá - takový rozhovor probíhá opravdu zvláštním způsobem. Jestliže se totiž člověk, což se vždycky může stát, setká s duchem svého mládí, pak dá něco ze zralého rozumu dětským představám, které má duch mládí, a duch mládí dá něco ze své svěžesti, ze své dětskosti tomu, čím je člověk v pozdějších letech. A právě tím, že dojde k této výměně, stává se takový rozhovor neobyčejně plodným. A tento rozhovor vedl k tomu, že se žák naučil porozumět zjevení, náboženskému zjevení.

Rozhovor byl veden především o Genesi, o začátku Starého zákona, a také o příchodu Krista jako člověka. Pod vedením učitele a za oné zvláštní plodnosti, která v rozhovoru panovala, skončil rozhovor pro žáka tím, že řekl: Teď rozumím, jaký duch vládne ve zjevení. Jenom tehdy, do- stane-li se člověk do situace, že se nachází daleko od všeho pozemského, jakoby v éterných výšinách, aby tyto éterné výšiny uchopil silou dětství vystupující do pozdějších údobí života, jenom tehdy porozumí člověk správně zjevení. A teď rozumím, že bohové dali člověku zjevení, protože lidé v situaci, v jaké jsou na Zemi, nemohou skrze díla přírody vy- bádát díla bohů. A tak jim dali zjevení, kterému ovšem vůbec není možné porozumět právě ve zralém životním věku, kterému však lze porozumět, když ve zralém životním věku reálně oživne dětskost. Rozumět zjevení je tady vlastně něčím abnormálním. - To na žáka udělalo nesmírný dojem. Tento dojem zůstal. Zůstal pro něj nezapomenutelný. Duch mládí opět zmizel. To byla první fáze výuky.

Měla následovat fáze druhá. Ta probíhala následujícím způsobem. Učitel opět vedl žáka cestou. Tentokrát ho nevedl na horu; tentokrát ho zavedl k hoře, u níž znal učitel vchod do jeskyně, vedoucí do hlubokých rozsedlin v nitru hory, daleko dolů až do hornických štol. Žák s učitelem se tak ocitli v zemské hlubině, nikoli tedy v éterných výšinách vysoko nad povrchem země, nýbrž v zemských hlubinách, jakoby ponořeni pod zemským povrchem.

A vědomí žáka opět připadalo, jako by se mu v podobě snů vrátilo všechno, co kdy na zemi prožil. Žil totiž dole v prostředí, v němž nyní jeho vědomí obzvláště procítlo.

Byl náhle spřízněný se zemskými hlubinami. Vidíte, odehrálo se tu něco, co pak bylo základem takových pověstí, jako jsou třeba pověsti o životě císaře Barbarossy v Kyffhäuseru nebo císaře Karla Velikého v Untersbergu u Salcburku. Něco takového se, i když jen na chvíli, skutečně odehrálo, takový život v zemských hlubinách, daleko od lidského pozemského života. A učitel opět mohl zvláštní rozpravou vnést toto sepjetí se zemskými hlubinami do žákova vědomí. Ze stěny teď k žákovi přistoupil stařec, který mu ovšem byl méně známý než duch jeho vlastního mládí, kterého však cítil jako toho, kým za několik desetiletí sám bude. Cítil sám sebe v budoucím stařeckém věku. A nyní se rozvinul podobný rozhovor mezi žákem a jeho vlastním starším Já, jeho stařeckým Já, opět pod vedením učitele.

Avšak z tohoto rozhovoru vzešlo něco zcela jiného než z prvního rozhovoru; nyní totiž začalo v žákovi povstávat vědomí jeho vlastní fyzické ústrojnosti. Cítil, jak v něm proudí jeho krev; cítil v sobě proudit - tak mu to připadalo - každé jednotlivé krevní tělíčko, doprovázel krevní cévky, nervové svazky, a jednotlivé orgány lidského organismu cítil v jejich smysluplném významu pro celý organismus. A cítil, jak do něj působí to, co je venku v kosmu a co je příbuzné s člověkem. Cítil, jak do něj působí podstata květů v rostlinách, podstata kořenů

v rostlinách, nerostnost v půdě ve svých účincích v lidském organismu. V zemských hlubinách tu cítil síly Země samotné, přivedené do ústrojnosti, cirkulující v jeho vlastní bytosti, tvořící, proměňující se, ničící a vytvářející substance. Tvoření a konání a bytí Země cítil sám v sobě. A výsledkem tohoto rozhovoru bylo, že poté, co ten starý muž, kterým byl on sám, zmizel, mohl žák říci: Nyní ke mně svou bytostí skutečně promluvila Země, v níž jsem inkarnován, nyní jsem měl okamžik, v němž jsem skrze přírodní věci a přírodní procesy pohlížel na to, čím je za těmito pozemskými věcmi a za těmito pozemskými procesy dílo bohů.

Učitel žáka opět vyvedl ven, a než se s ním tentokrát rozloučil, řekl mu: Podívej, tak málo se dnešní člověk a dnešní Země hodí k sobě, že musíš náboženské zjevení přijmout od ducha svého vlastního mládí na hoře vysoko nad zemí a že musíš přírodní zjevení přijmout hluboko pod zemí, v propastech Země pod jejím povrchem. A podaří-li se ti světlem, které si tvá duše přinesla z hory, osvětlit to, co tvá duše pociťovala v zemských rozsedlinách, pak dosáhneš moudrosti.

Vidíte, touto formou bylo tenkrát - to, o čem mluvím, bylo okolo roku 1200 - způsobeno prohloubení lidské duše, její naplnění moudrostí. Tento žák tím byl skutečně uveden do zasvěcení, do iniciace, a nyní věděl, jakou sílu musí v duši použít, aby oživil světlo výšin a pocit hlubin. A učitel mu dal několik dalších návodů, které spočívaly v podstatě v tom, že žákovi řekl: Sebepoznání spočívá vlastně vždy v tom, že člověk vnímá ve vlastním lidském nitru na jedné straně to, co se nachází vysoko nad pozemským člověkem, a na druhé straně to, co se nachází hluboko pod ním. To se musí potkat v lidském nitru. Pak člověk najde ve svém vlastním nitru sílu tvořícího Boha.

Z takových zasvěcení, jako je to, o kterém jsem vám zde vyprávěl jako o zasvěcení charakteristickém, typickém, vycházelo úsilí, které pak později můžeme nazývat středověkou mystikou a které mělo tendenci k sebe- poznání, ale tak, aby člověk našel v sobě samém cestu k božství. Až na to, že se tato mystika stala potom později abstraktní. Ono konkrétní spojení s vnějším světem, jak bylo u těchto žáků dáno v odpoutání se v éterných výšinách a v zemských hlubinách, už se nehledalo. Proto se také už nedosahovalo vnitřního ořesu, té intenzity vnitřního prožitku. Nicméně se však pod vlivem takovýchto podnětů, takovýchto impulsů hledalo v nitru. V nitru byl hledán Bůh, bylo hledáno božské tvoření. A pro všechno, co hledali Mistr Eckhart, Johannes Tauler i pozdější mystikové, které jsem popsal v knize *Mystika na úsvitu novodobého duchovního života*, byla impulsem takováto skutečná středověká zasvěcení. Avšak ti, kdo opravdu působili ve smyslu takových středověkých zasvěcení, bývali mnohdy zneuznáni. A člověk vlastně pronikne jen velmi obtížně k tomu, čím tito žáci středověkých zasvěcení ve skutečnosti byli.

Můžeme se dostat skutečně velmi daleko ve sledování cest do duchovního světa. A ti, kdo opravdu velmi energicky plní takové věci, jaké stojí v mé knize *Jak dosáhnout poznatků vyšších světů!*, ti najdou cestu do duchovních světů. Všechno, co bylo v minulosti fyzicky reálné, lze dnes samozřejmě najít jen prostřednictvím duchovního světa, tedy i takové scény, jaké jsem právě vylíčil; neexistují totiž fyzické dokumenty, které by o takových scénách přinášely zprávu. Jsou však takové oblasti, které jsou těžce přístupné i pro již velmi pokročilou duchovní schopnost. Aby tyto oblasti probádal, musí člověk skutečně dospět až k tomu, že se s bytostmi duchovního světa stýká stejně samozřejmým způsobem jako s lidmi. Potom se ale také ukáže souvislost mezi těmito zasvěcenci, o nichž jsem právě vyprávěl, a jejich žáky, například takovým žákem, který na základě historického podání vypadá skutečně podivně, Raimundem Lullem, který žil v letech 1234 až 1315.

Toho co o Raimundu Lullovi můžete poznat prostřednictvím historických dokumentů, je vskutku velmi málo. Ale co o něm člověk může poznat, pokud - promiňte, že použiji toho paradoxního výrazu, avšak poté, co jsem zde v posledních dnech a vlastně již během čtrnácti dnů popsal, nebudete už snad tento výraz pociťovat jako paradoxní - pokud si vytvoří k Raimundu Lullovi osobní vztah, to se pak ukáže přece jen jako něco jiného, než co z něj dělají historické dokumenty. Raimundus Lullus se

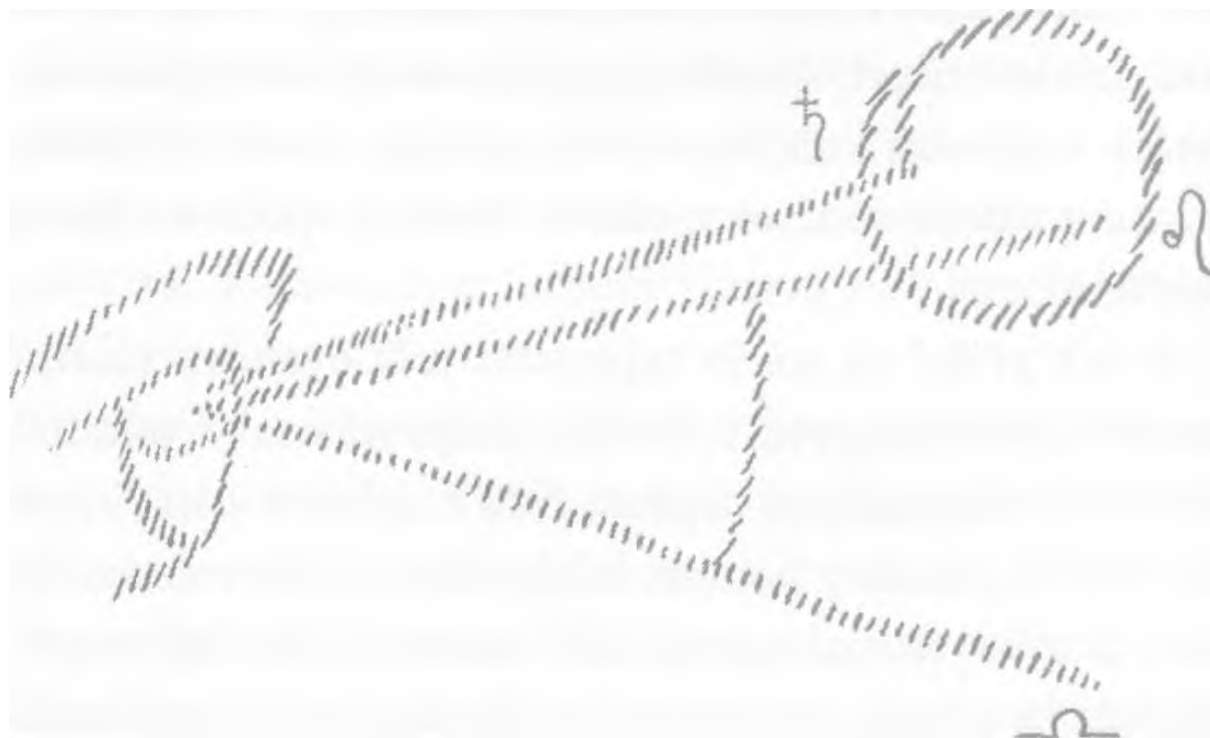
pak představí následujícím způsobem. Je to v tom nejeminentnějším smyslu osobnost, která z podnětu právě toho zasvěcence, o němž jsem zde hovořil jako o žáku toho druhého, dospěla k tomu, že chtěla ve své době ze všech sil obnovit něco takového, čím bývala ve starověku mystéria slova, mystéria Logu. Chtěl opět obnovit mystéria Logu. A chtěl je obnovit sebezpoznaním, o němž jsem vám říkal, že bylo tak mocně podníceno ve 12., 13. století.

A z tohoto hlediska je třeba posuzovat tzv. *Ars magna* Raimunda Lulla. Lullus si říkal: Když člověk mluví, pak je v mluvě dán vlastně také mikrokosmos. To co člověk říká, je vlastně celý člověk, koncentrovaný na orgány řeči.

Avšak tajemství každého slova spočívá v celém člověku a zase, protože spočívá v celém člověku, spočívá vlastně ve světě.

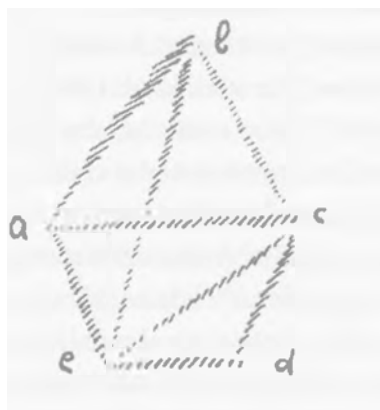
A tak přišel na to, že tajemství řeči bychom vlastně museli hledat nejprve v člověku, kdybychom se ponořili hluboko od pouhých orgánů řeči k celkové ústrojnosti člověka, a potom v kosmu, kdybychom celkovou ústrojnost člověka chápali na základě kosmu. Řekněme například, že by někdo chtěl pochopit hlásku A v jejím skutečném významu. Pak by se jednalo o to, aby člověk přišel na to, že hlásky A, která se objeví ve zformovaném výdechu, spočívá na jisté vnitřní atitudě éterného těla, na atitudě éterného těla, kterou dnes můžete poznat. Prostřednictvím eurytmie vidíme, na jaké atitudě éterného těla spočívá hlásky A, neboť tato atituda je přenášena na fyzické tělo a platí pak jako eurytmické gesto pro hlásky A.

Zcela jasné to Raimundu Lullovi nebylo; vše u něj zůstalo v podobě tušení. Jeho tušení však šlo tak daleko, že tuto vnitřní atitudu, toto vnitřní lidské gesto sledoval jaksi ven do kosmu, že například řekl: Podíváš-li se směrem ke Lvu, k souhvězdí Lva, a podíváš-li se směrem k Váhám, dá ti spojení těchto dvou směrů pohledu A. Podíváš-li se směrem k Saturnu, zadrží Saturn směr tvého pohledu. A stojí-li Saturn například před Beranem, musíš se spolu se Saturnem kolem Berana otáčet. To ti dá z kosmu pocit O.



A na základě takových tušení našel Raimundus Lullus určité obrazce, na jejichž vrcholy a strany napsal písmena. Jedna věc mu ovšem byla jasná: jestliže podle svých pocitů povedu v těchto obrazcích přímky, pomocí úhlopříček apod., a spojím třeba do pětiúhelníku a b c d e (je to jen

schéma), pak v tom musím vidět spojení hlásek, a tato spojení hlásek vyjadřují určitá tajemství vesmíru, tajemství kosmu.



Raimundus Lullus tedy usiloval o určitou renesanci tajemství Logu, jak byla obvyklá v dávných mystériích. Tato věc je pokrouceně popisována v historických dokumentech. Pokud si však postupně vytvoříme k Raimundu Lullovi, abych tak řekl, osobní vztah, přijdeme na to, že Raimundus Lullus se těmito snahami pokoušel opět rozluštit světové Slovo. A v těchto snahách vlastně žili žáci středověkých zasvěcenců ještě několik staletí. Byla to velmi intenzivní snaha nejprve se do člověka ponořit a pak na základě tohoto ponoření se do člověka vystoupit nad něj a vstoupit do tajemství kosmu.

Tímto způsobem se snažili tito - můžeme je nazývat mudrci - tito mudrcové spojit zjevení s přírodou. A věřili - a mnohé z jejich víry bylo hluboce podloženo - věřili, že se tak dostanou za zjevení náboženství i za zjevení přírody. Bylo jim totiž jasné, že člověk, tak jak zkrátka v jejich době na zemi žil, byl vlastně určen k tomu, aby se stal čtvrtou hierarchií, že však upadl a v důsledku toho klesl pod svou vlastní bytost a vězí hlouběji ve fyzickém bytí, než by vlastně měl, že však kvůli tomu, jak hluboko vězí ve fyzickém bytí, nemá onu sílu, aby náležitě spirituálně rozvinul svou duchovně-duševní složku. A z těchto snah pak vzniklo úsilí rosikrucianů.

Bylo to na jednom učebním místě rosikrucianů, prvních, původních rosikrucianů), kde se jednou scény, které jsem vám dnes vylíčil - scéna vysoko na hoře, mezi učitelem a žákem, a dole hluboko v zemských rozsedlinách - vynořily jako určitá dobová fata morgána, kde se, abych tak řekl, objevily jako přízrak, zrcadlily se jako vidění na jednom učebním místě rosikrucianů. A z toho lidé poznali, že člověk musí vnitřním usilováním dosáhnout dvojího, aby dospěl ke skutečnému sebepoznání, aby opět našel svůj soulad se Zemí, aby dospěl k tomu, že se stane skutečným příslušníkem čtvrté hierarchie. Neboť ze všeho, co bylo možné v této rosikrucianské škole, lidé poznali, co se událo se žákem, když před sebou spatřil ztělesněného ducha svého mládí. Událo se s ním to, že došlo k uvolnění astrálního těla, silnějšímu, než k jakému jinak v lidském životě dochází. A v tomto uvolnění astrálního těla poznal smysl zjevení.

A v této rosikrucianské škole bylo také jasné, co se se žákem událo v hlubinách Země. Tady se astrální tělo stáhlo úplně do nitra. Bylo úplně stažené, takže žák vnímal tajemství vlastního lidského nitra.

V rosikrucianství byly ovšem nalezeny exercicie, cvičení, která byla poměrně jednoduchá a spočívala v symbolických obrazcích, jimž člověk oddával svou mysl, nad nimiž meditoval. A pomocí síly, kterou lidská duše získávala oddáváním se těmto obrazcům, člověk dosáhl toho, že na jedné straně astrální tělo uvolnil a byl pak - jako ten žák ve vysokých horách - v éterných výšinách a že na druhé straně, když se astrální tělo sevřelo, stáhlo, byl jako žák v zemských rozsedlinách. A tehdy se člověk, když kolem sebe neměl vnější okolí, nýbrž když prováděl silné vnitřní cvičení, mohl dostat do lidského nitra.

Podívejte, popisuji vám tím něco, co jsem jen velmi jemně naznačil v nové předmluvě k poslednímu vydání své *Mystiky na úsvitu moderního duchovního života*. Řekl jsem tam, že co se objevuje u Mistra Eckharta, Johannese Taulera, u kardinála Mikuláše Kusánského, u Valentina Weigela a dalších, byl pozdní produkt velkolepého původního úsilí lidstva, které předcházelo. A toto původní úsilí lidstva, které předcházelo úsilí Mistra Eckharta, úsilí Johannese Taulera, toto konkrétní úsilí v duchu, tuto snahu o sebepoznání u člověka v souvislosti se zjevením a s osvícením přírody - tu jsem vám chtěl dnes vylíčit jako jeden z proudů, které existovaly v takzvaně temném středověku, kdy však v temnotě, kterou si tam moderní člověk přibájlil, byli vskutku osvícení duchové, tak osvícení, že duchové dnes nejosvícenější světlu těchto osvícenců prostě nerozumí, a zůstávají proto sami v temnotě. To je však v mnoha případech vůbec charakteristické pro dnešní dobu, že světlo je považováno za temnotu a temnota za světlo.

Zanechá však zvláštní, velkolepý dojem, uží-li člověk pozadí toho, co žilo v literatuře jako v odlesku této doby. Něco z toho jsem vám chtěl dnes vylíčit; leccos z toho, co tento obraz doplní, dokreslí do celistvosti, vám vylíčím zítra.

Dornach, 5. ledna 1924

GA 233a